

транснаціональних компаній США на національні економіки держав світу, окремих аспектів наддержавного регулювання діяльності американських ТНК.

Література

1. World Investment Report 2009, United Nations Conference on Trade and Development. – <<http://www.unctad.org/>>.
2. Самофалов В. Глобальный вызов транснациональных корпораций // Зеркало недели. – <<http://www.zn.ua/2000/2250/41312/>>.
3. World Development Indicators 2009, World Bank development gateway. – <<http://www.developmentgateway.org/>>.
4. Becker G. Competition. Chicago, Illinois, September 12, 1999.
5. Алисов Н.В. Экономическая и социальная география мира (общий обзор) / Н.В. Алисов, Б.С. Хорев. – М. : Гардарики, 2000.– 700 с.

Надійшла 03.10.2010

УДК 338

І. М. МИХАЙЛОВСЬКА, К. І. КВАСНИЦЬКА
Хмельницький національний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИМИ РИЗИКАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті запропонований алгоритм виявлення та опису підприємницьких ризиків, розроблений з врахуванням вимог основних міжнародно-визнаних стандартів із ризик-менеджменту та рівня кваліфікаційної підготовки фахівців українських підприємств, містить все необхідне для використання вітчизняними підприємцями.

The paper presents the detection algorithm and description of business risks, developed taking into account the basic requirements of internationally recognized standards of risk management and the level of qualification training of Ukrainian enterprises, contains everything needed for domestic entrepreneurs.

Ключові слова: ризик, підприємництво, підприємницький ризик.

Постановка проблеми. Починаючи із 2000 року українська економіка почала демонструвати формальні ознаки виходу з глибокої системної кризи, у якій вона опинилася після розпаду СРСР. Про це, зокрема, свідчать високі темпи росту ВВП, промислового виробництва та роздрібного товарообігу. Зокрема, протягом 2000-2006 рр. середньорічні темпи приросту реального ВВП становили 7,4%. Удвічі більшими (15,7%) були середньорічні темпи приросту реальних наявних доходів населення [1].

Проте успішна динаміка цих та деяких інших показників соціально-економічного розвитку країни не повинна приховувати той факт, що в основному він відбувається на старій, отриманій у спадок від соціалізму, матеріально-технічній базі. Неefективні структурні та інституціональні перетворення економічної системи не дають змогу задіяти інноваційні фактори розвитку. Аналіз існуючих моделей соціально-економічного розвитку показує, що лише інноваційно-інвестиційна модель може бути основою сталого зростання [2].

Невміння застосовувати сучасні, науково обгрунтовані підходи до управління інноваційними ризиками є однією із головних причин небажання підприємців займатися інноваціями. Труднощі виникають у підприємців і при управлінні іншими видами ризиків операційними, фінансовими, кадровими та ін.

Проблеми в сфері управління підприємницькими ризиками значною мірою обумовлені відсутністю алгоритму виявлення та опису підприємницьких ризиків, який є складовою частиною розробки Програми управління ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняними та закордонними фахівцями детально досліджена специфіка сучасного соціально-економічного становища України. Безпосередньо підприємницькі ризики досліджуються в працях Вітлінського В.В., Вяткіна В.Н., Гамзи Ю.Ю., Гранатурова В.М., Катеринославського Ю.Ю., Макаревича Л., Хохлова Н.В., Чернової Г.В. та інших [3]. В них аналізуються сутність підприємницького ризику, його різноманітні види та методи управління.

Актуальність. Незважаючи на існуючий значний теоретико-практичний доробок у сфері управління підприємницьким ризиком, його ефективному використанню на українських підприємствах заважає ряд обставин. По-перше, стандарти, розроблені закордонними організаціями, призначені для застосування, в основному у великих компаніях, досвідчені фахівці яких пройшли відповідну підготовку та володіють усім арсеналом сучасних методів ризик-менеджменту. До того ж, розробники стандартів у більшості випадків прямо вказують на те, що «ідентифікація ризиків організації, як правило, проводиться незалежними консультантами» [5].

Мета статті полягає, по-перше, у викладенні в загальних рисах методики розробки Програми

управління підприємницькими ризиками та, по-друге, у детальному аналізі алгоритму виявлення та опису підприємницьких ризиків, який би могли застосовувати не тільки великі компанії, але й малі та середні.

Виклад основного матеріалу. Заснування власної справи, прогнозування, планування та реалізація господарських рішень в підприємницькій діяльності відбувається в умовах невизначеності, що породжується зміною внутрішнього та зовнішнього середовищ. Під невизначеністю в підприємстві розуміють відсутність повної та достовірної інформації про умови реалізації підприємницької ідеї.

Невизначеність, що пов'язана з можливістю виникнення в ході здійснення підприємницької діяльності несприятливих умов, ситуацій та наслідків несе загрозу ризику.

В ринковій економіці ризик є невід'ємним атрибутом господарювання. Невизначеність приводить до того, що уникнути ризику неможливо. Але це не значить, що слід шукати такі рішення, в яких завчасно відомий результат, вони, як правило, неефективні. Необхідно навчитися передбачати ризик, оцінювати його розміри, планувати заходи щодо його запобігання, тобто управляти ризиком.

Різноваріантність поглядів на сутнісну характеристику ризику пояснюється саме багатоаспектністю даного явища, відсутністю законодавчо регулятивних актів його практичного вияву, недостатністю дослідження та недосконалістю оцінювання.

Ризик заведено визначати як вартісне вираження імовірності події, що викликає втрати. За тлумаченням фінансового словника ризик – це усвідомлена можливість небезпеки виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами [6]. Дане тлумачення є прийнятним багатьма вченими-економістами, однак, у кожного із них зустрічаються певні уточнення або акценти, які формуються саме через неоднозначність ризику як явища.

Управління ризиком — це процес реагування на події та зміни ризиків в процесі здійснення підприємницької діяльності.

Ризик – це:

- можливість досягнення негативних наслідків в результаті певних рішень або дій;
- ймовірність понести збитки або втратити вигоду, невпевненість в отриманні відповідного доходу;
- дія, яка в тій чи іншій мірі загрожує суб'єкту певною втратою.

Навіть за регульованої економіки, ретельного вивчення ринку маркетологами суб'єкти господарської діяльності позбавлені всебічної достовірної інформації про кон'юнктуру ринку, фінансовий та виробничий стан підприємств-конкурентів, їхні плани, що посилює об'єктивний характер економічних ризиків.

Економічний ризик - непередбачена суб'єктом господарської діяльності небезпека, яка спричиняє можливість втрат, загрожує реалізації поставленої мети і зумовлена перш за все, випадковим характером прийнятих ним рішень.

Економічний ризик - це ймовірне зменшення вартості, тобто величина, що має грошове вираження.

Оскільки законодавством України діяльність суб'єктів господарювання розглядається як господарська та підприємницька, то і ризики класифікуються як господарські та підприємницькі.

Підприємницький ризик - загроза виникнення непередбачених планами та прогнозами матеріальних і фінансових втрат та збитків або недоотримання очікуваних доходів у ході здійснення підприємницької діяльності.

Господарський ризик є невід'ємним компонентом ринкової економіки і являє собою здійснення комерційної, виробничої та іншої діяльності у ситуації невизначеності через нестачу інформації, що не гарантує в таких умовах досягнення позитивного результату.

Суб'єкт господарювання в умовах господарського ризику повинен уміти вибирати з можливих альтернативних варіантів виправданий рівень ризику.

Отже, під господарським ризиком розуміють загрозу виникнення збитків чи втрат в будь-яких видах діяльності, пов'язаних з виробництвом та реалізацією продукції, виконанням робіт, наданням послуг, товарно-грошовими та фінансовими операціями, комерційною діяльністю, здійсненням соціально-економічних та науково-технічних програм.

Звичайно, як і будь-який процес, управління підприємницькими ризиками здійснюється за певними етапами. В найбільш узагальненому вигляді етапність управління ризиками є такою [6]:

1 етап - ідентифікація окремих видів ризиків;

2 етап – вибір та використання відповідних методів оцінки вірогідності настання ризикової події за окремими видами ризиків;

3 етап – дослідження факторів, які впливають на рівень ризиків підприємства;

4 етап – оцінка можливих фінансових втрат при настанні ризикової події;

5 етап – прийняття відповідного управлінського рішення щодо зменшення або нейтралізації негативних наслідків окремих видів ризиків;

6 етап – контроль результатів управління та організація моніторингу ризиками підприємства.

Зауважимо, що виділена нами узагальнена етапність управління фінансовими ризиками підприємства не є догмою, тобто є автори, які скорочують даний процес до чотирьох етапів або, навпаки,

деталізують його за 10 такими етапами.

Аналіз ризику включає два етапи, мета яких полягає в тому, щоб одержати потрібну інформацію про структуру, властивості об'єкта і наявні ризики. Зібраної інформації має бути достатньо для того, щоб приймати адекватні рішення на наступних стадіях. Аналіз передбачає етап виявлення ризиків (іноді кажуть - факторів ризиків, тобто певних подій та обставин) і етап їх оцінки. Виявляючи ризики (якісна складова), визначають усі ризики, що властиві досліджуваній системі. Головне тут - не пропустити важливих обставин і докладно описати всі істотні ризики.

Оцінка - це кількісний опис виявлених ризиків, у процесі якого визначають такі їх характеристики, як імовірність і розмір можливих наслідків. Водночас формують набір сценаріїв розвитку несприятливих ситуацій. Для різних ризиків можна побудувати функції розподілу ймовірності настання наслідків залежно від їх розміру.

Виявлення й оцінка тісно пов'язані між собою, і не завжди можна розділити їх на самостійні частини загального процесу. Більш того, часто аналіз іде у двох протилежних напрямках - від оцінки до виявлення і навпаки. У першому випадку вже зафіксовано збитки і слід виявити їх причини. У другому випадку на основі аналізу системи виявляють ризики і можливі наслідки.

Розглянемо детальніше алгоритм виявлення та опису ризиків. Він був розроблений з урахуванням вимог основних міжнародно-визнаних стандартів із ризик-менеджменту та рівня кваліфікаційної підготовки фахівців українських підприємств.

Для виявлення факторів ризиків і формулювання ризиків доцільно застосовувати спеціальну матрицю ризик-аналізу. Потрібно дотримуватися наступного порядку її застосування.

Експертним шляхом встановлюються фактори ризиків, які містяться на 3-х рівнях „піраміди“ і які впливають на досягнення компанією цілей у різних функціональних сферах свого бізнесу: стратегічній, виробничій, фінансовій, маркетинговій тощо.

Експерт має заповнити послідовно рядки таблиці, в яких систематично досліджується те, яким саме чином ймовірні події в макро-, мікро- та внутрішньому середовищі можуть вплинути на досягнення цілей організації в стратегічній та функціональній (виробництво, фінанси, маркетинг, кадри та ін.) областях. Серед факторів ризику можуть бути, наприклад, прийняття нового нормативного акта (політичний фактор ризику), перевищення рівня інфляції запланованої величини (економічний), неочікувана зміна погодних умов, яка призводить до нетипових для даного сезону кліматичних явищ (природні) тощо.

Після того, як експерти отримали відповіді на питання, які стосуються виявлення ризиків, потрібно також впевнитися в тому, що виявлення ризиків відбулося з дотриманням необхідних правил.

По-перше, отримана інформація має бути достовірною. По-друге, перелік ризиків має бути вичерпним. По-третє, мають бути охоплені всі цілі компанії. По-четверте, усі необхідні фахівці мають бути залучені до процесу виявлення ризиків.

Існує безліч методів, кожний із яких допомагає одержати інформацію про характеристики окремих ризиків, властивих переміщуватися певним видам діяльності. Тому доцільно використовувати комплекс методів, щоб вирішити поставлене завдання. Експертами в галузі ризик-менеджменту рекомендуються наступні методи виявлення ризиків: робочі семінари та інтерв'ю; мозковий штурм; анкетування; графічне зображення процесів створення вартості, включаючи визначення і зображення бізнес-процесів і ланцюжків створення вартості, а також зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на них; порівняння з іншими організаціями; обговорення з керівництвом; SWOT-аналіз.

Аналізуючи практичний досвід застосування вказаних методів на підприємствах України, відзначимо певну специфіку їх використання. По-перше, відповідальність за ризик-менеджмент має взяти безпосередньо сам керівник (власник) підприємства (для малого бізнесу) або хтось з його заступників - з виробництва, з фінансів, з маркетингу (для середнього та великого). На великих компаніях має сенс уведення спеціальної посади ризик-менеджера або навіть спеціального підрозділу з ризик-менеджменту. Їх керівництво також більш схильне до залучення зовнішніх експертів. По-друге, керівники МСП дуже критично відносяться до залучення зовнішніх консультантів, тому найбільш привабливими для них є такі методи виявлення ризиків, як анкетування та мозковий штурм. На середніх та великих підприємствах, з огляду на їх більшу можливість залучати висококваліфікованих фахівців, можливе застосування всього комплексу вищенаведених методів виявлення ризиків. Наступним кроком є детальний опис кожного виявленого ризику. Для цього застосовується спеціальна таблична форма, в яку заносяться важливі характеристики ризику

Слід зазначити, що на етапі опису ризику заповнюється не вся форма, а лише окремі її рядки: 1-6. Інші рядки заповнюються на наступних етапах процесу розробки Програми управління ризиками.

Далі для кожного підрозділу компанії складається підсумкова таблиця виявлених ризиків. До цієї таблиці заносяться всі ризики, які були виявлені для даного підрозділу. На базі таблиць підрозділів складається підсумкова таблиця для всієї компанії. Вона за своєю структурою ідентична таблиці для підрозділу, тому для економії місця вона не наводиться. На цьому закінчується етап виявлення та опису підприємницьких ризиків.

Висновки. Розгляд основ практичного алгоритму виявлення та опису підприємницьких ризиків

дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, визначення підприємницького ризику, яке наведено в статті (комбінація можливої події, її ймовірності та її наслідків), дає можливість використовувати на практиці зручний формат для їх формулювання: ризик недосягнення цілей підрозділу підприємства внаслідок можливої події. По-друге, алгоритм виявлення та опису підприємницьких ризиків, розроблений з врахуванням вимог основних міжнародно-визнаних стандартів з ризик-менеджменту та рівня кваліфікаційної підготовки фахівців українських підприємств, містить все необхідне для використання вітчизняними підприємцями. По-третє, застосування спеціальної матриці ризик-аналізу суттєво полегшує процес виявлення ризиків, що має особливе значення для малого та середнього бізнесу (з огляду на рівень кваліфікації їхніх працівників).

Подальше вивчення стану управління підприємницькими ризиками потребує проведення його аналізу на підприємствах різних галузей економіки. Це дасть змогу виявити існуючі відмінності в рівні розвитку конкретних компонентів стану управління підприємницькими ризиками.

Література

1. Офіційний сайт Міністерства економіки України. Таблиця основних показників економічного розвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua> . – Назва з екрану.
2. Детальніше про сутність інноваційно-інвестиційної моделі української економіки [Електронний ресурс]: [Звіт економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка про науково-дослідну роботу «Теорія і практика соціально-економічного розвитку України в умовах ринкових перетворень» (2001 – 2006 рр., заключний звіт), № 01БФ040-01] / В.Д. Базидевич.-Електронні дані. – К. : КНЕУ, 2006. – Режим доступу до звіту : <http://www.nauka.univ.kiev.ua> . – Назва з екрану.
3. Київська міська програма підтримки малого та середнього підприємництва на 2007 – 2008 роки – www.bizportal.kiev.ua
4. Рогов М. А. Риск-менеджмент / М. А. Рогов. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 120 с.
5. Стандарт ризик-менеджменту Федерації європейських асоціацій з ризик-менеджменту (Risk Management Standard, FERMA – р.6) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ferma.eu/Default.aspx?tabid=195> . – Назва з екрану.
6. Квасницька Р.С. Напрями підвищення результативності процесу управління фінансовими ризиками підприємства / Р.С. Квасницька // Вісник Хмельницького національного університету. – 2006. – № 6, т. 2. – С. 49 – 53.

Надійшла 09.10.2010

УДК 331.2:339.1

Я. А. МУДРА-РУДИК

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

У статті розглянуто особливості вибору і застосування маркетингових стратегій при формуванні інвестиційного портфеля пенсійних заощаджень недержавними пенсійними фондами.

The article discusses the features selection and application of marketing strategies by creating an investment portfolio of pension savings to private pension funds.

Ключові слова: маркетингові стратегії, інвестиційний портфель, пенсійні активи, інституційні інвестори, недержавні пенсійні фонди.

Постановка проблеми. Дослідження вибору і обґрунтування маркетингових стратегій при формуванні інвестиційного портфеля недержавних пенсійних фондів є актуальним і проблемним питанням. Оскільки ринок пенсійних капіталів почав формуватися лише наприкінці 2005 року як наслідок прийняття Закону України «Про недержавне пенсійне страхування» [1]. Дотримуючись методу диверсифікації активів як ключового при виборі стратегії інвестування, недержавні пенсійні фонди обмежуються вибором досить звуженого кола стратегій. Це пов'язано не лише з нестійким ринковим середовищем, а й наявністю обмеженого кола інвестиційних активів з мало ризикованими характеристиками.

Аналіз останніх публікацій. Враховуючи важливість інвестування пенсійних заощаджень в цінні активи з мінімальною ризиковістю, питанням його вивчення завжди і особливо зараз приділяється увага. Окремий акцент можна зробити на наукові дослідження Е. Вайтхауса, Д. Віттаса, Е. Дейвіса. В Україні дану тему досліджують: Н. Ковальова, О. Амош, А. Пересада, Т. Майорова. Цими науковцями розглядаються питання діючих і перспективних інструментів інвестування пенсійних активів.

Метою дослідження є виявлення основних закономірностей використання маркетингових стратегій при формуванні інвестиційного портфеля під впливом світової фінансової кризи, визначення проблем